

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки

Кафедра правознавства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ДЕРМАНСЬКА ОЛЬГА ВІКТОРІВНА

УДК 343.98.06:340.6

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ
ОДОРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

081 «Право»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.В. Дерманська

Керівник роботи:

Скулиш Євген Деонізієвич
доктор юридичних наук,
професор кафедри правознавства

Житомир 2021

Висновок кафедри правознавства за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри правознавства № ___ від «___» _____ 2021 р.

Завідувачка кафедри правознавства

к.ю.н., доцент

Р.Д. ЛЯШЕНКО

«___» _____ 2021 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувачка вищої освіти Дерманська Ольга Вікторівна

захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

Т.П. СВЯТОГОР

АНОТАЦІЯ

Дерманська О.В. Процесуальні особливості призначення та проведення одорологічної експертизи. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 081 – Право. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У роботі проаналізовано поняття, особливості та значення одорологічної експертизи при розслідуванні та розкритті кримінальних правопорушень. Також було досліджено теоретичні та практичні аспекти як проведення експертизи загалом, так і окремі особливості збирання запахових слідів при огляді місця події. Розглянуто нормативно-правову базу стосовно питання залучення кінолога зі службовою собакою та призначення досліджуваного виду експертизи. Визначено ключові проблемні питання, які впливають на показники застосування одорологічної експертизи у кримінальному провадженні.

Ключові слова: одорологія, одорологічна експертиза, запахові сліди, одорологічна інформація, одорологічні дослідження, адсорбент, біологічні сліди людини, собака-детектор, експерт-одоролог, одорологічна вибірка, кінологічна одорологічна експертиза, інструментальна одорологічна експертиза, одорологічна лабораторія, зразок запаху.

ANNOTATION

Dermanskaya O.V. Procedural features of appointment and conducting odorological examination. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 081 – Law. – Polissia National University, Zhytomyr, 2021.

The concept, features and significance of odorological examination in the investigation and detection of criminal offenses are analyzed in the work. Theoretical and practical aspects of the examination in general, as well as individual features of the collection of odor traces during the inspection of the scene were also studied. The normative-legal base concerning the issue of involving a cynologist with a service dog and the purpose of the studied type of examination is considered. The key problematic issues that affect the indicators of the use of odorological expertise in criminal proceedings have been identified.

Key words: odorology, odorological examination, odorous traces, odorological information, odorological researches, adsorbent, biological traces of a person, dog-detector, expert-odorologist, odorological sample, cynological odorological examination, instrumental odorological examination, laboratory odorology.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ОДОРОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАПАХОВОГО СЛІДУ ПРАВОПОРУШНИКА, ЗАЛИШЕНОГО НИМ НА МІСЦІ ПОДІІ	9
1.1. Одорология та її види. Класифікація слідів запаху.....	9
1.2. Особливості збирання запахових слідів: виявлення, фіксація, вилучення та збереження.....	13
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	18
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОДОРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇЇ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ	19
2.1. Процесуальні особливості призначення одорологічної експертизи	19
2.2. Характеристика та порядок проведення одорологічної експертизи	22
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	27
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЇХ ПОКАЗНИКИ ТА СПОСОБИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ	28
3.1. Статистичні показники щодо розкриття кримінальних справ за участю одорологів в Україні	28
3.2. Проблематика використання результатів одорологічних досліджень у кримінальному провадженні та шляхи удосконалення порядку їх проведення	32
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	36
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Поряд із розвитком науки та технологій розвивається і злочинність, що проявляється у збільшенні кількості вчинюваних кримінальних правопорушень та ступенях їх тяжкості. Правопорушники стали досить обізнаними про можливості знищення слідів свого перебування на місці вчинення кримінального правопорушення та роблять усе, аби відвернути від себе підозру. Складність полягає і у тому, що в результаті таких дій будь-які сліди на місці події можуть взагалі бути відсутні, або ж їх буде недостатньо для доведення вини особи. Особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, діє обережно, не залишаючи зайвих слідів, намагається приховати, знищити чи замаскувати сліди свого перебування в певному місці. Проте, якщо відбитки пальців можна стерти, то запах залишається завжди. Мова йде про запахові сліди, які особа залишає торкаючись чи притуляючись до певних предметів, поверхонь, навіть не задумуючись, що може їх залишити.

Актуальність питання розгляду запахових слідів як можливих доказів при розслідуванні кримінального правопорушення полягає у тому, що запах людини є індивідуальним та незмінним, є її ідентифікатором, а тому завдяки проведенню одорологічної експертизи можна порівняти зразок запаху вилучений на місці події зі зразком запаху, відібраним у підозрюваного на предмет їх спільного джерела.

Запах людини є одним із провідних методів пошуку правопорушників, а тому актуальним і доречним є використання у кримінальному провадженні одорологічної інформації. Проте, на даний час, не має єдиної чіткої позиції щодо можливостей використання одержаної у результаті одорологічного дослідження інформації у кримінальному судочинстві у якості доказів.

Питання пов'язані із вивченням та дослідженням особливостей збирання запахових слідів, проведенням одорологічної експертизи та визначенням ефективності результатів таких досліджень у системі доказування досліджували різні вчені та науковці, зокрема: П.Є. Антонюк, П.Д. Біленчук, Р.І. Благута, О.Г. Волошин, В.О. Гусєва, Р.С. Дмитрук, О.В. Захарова, А.С. Іванова,

О.І. Ізотов, К.В. Калюга, О.Л. Кобилянський, М.Ю. Ковальська, Л.Т. Котярєнко, А.В. Кофанов, І.В. Курилін, М.І. Мазур, А.В. Немкович, В.В. Охота, І.В. Пиріг, К.Р. Плискач, А.М. Толкач, Я.В. Фурман, О.Л. Христов, В.М. Шевчук, В.В. Юсупов, В.О. Ящук.

Мета та завдання дослідження. *Мета* кваліфікаційної роботи полягає у тому, щоб проаналізувати особливості проведення та достовірність результатів одорологічної експертизи, дослідивши усі необхідні складові, починаючи від виявлення та збирання запахових слідів на місці події, закінчуючи оцінкою висновків експертів-одорологів судом при винесенні вироку.

Відповідно до мети визначено низку наступних *завдань*:

- охарактеризувати одорологію як галузь криміналістики та розглянути критерії класифікації запахових слідів;
- встановити особливості збирання різних категорій запахових слідів на місці події поетапно;
- розглянути процесуальні аспекти призначення одорологічної експертизи;
- проаналізувати характерні особливості та порядок проведення різних видів одорологічної експертизи;
- проаналізувати інформацію щодо застосування судами висновків експертів-одорологів при ухваленні вироків;
- визначити основні проблемні питання, які виникають як на етапі збирання запахових слідів, так і призначення одорологічної експертизи, а також обґрунтувати можливі шляхи їх вирішення.

Об'єкт дослідження — суспільні відносини, що виникають у разі необхідності призначення та проведення одорологічної експертизи.

Предмет дослідження — процесуальні особливості призначення та проведення одорологічної експертизи.

Методи дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи становлять сукупність методів та способів пізнання. За допомогою аналітичного та логічного методів здійснювався відбір та аналіз необхідної для дослідження інформації (*розділ 1, 2, 3*). Описово-аналітичний метод застосовано при аналізі

наукових статей, присвячених дослідженню, збиранню та класифікації запахових слідів (*підрозділи 1.1., 1.2.*). Для вивчення змісту нормативно-правових актів, які регулюють питання призначення одорологічної експертизи та залучення кінолога зі службовим собакою використано формально-юридичний метод (*підрозділ 2.1.*). Порівняльно-правовий метод дозволив порівняти особливості проведення кінологічної та інструментальної одорологічної експертизи (*підрозділ 2.2.*). Статистичний метод використано при дослідженні та обробці показників застосування результатів одорологічних досліджень у кримінальному провадженні (*підрозділ 3.1.*). При розгляді питання стосовно проблематики призначення та застосування результатів одорологічної експертизи використано діалектичний метод (*підрозділ 3.2.*).

Апробація результатів дослідження. Окремі результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження, опубліковані у «Юридичному науковому електронному журналі» №10 (м. Запоріжжя, 2021 р.) — фахова стаття «Біологічні сліди людини як джерело запахової інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень»[8].

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення та висновки кваліфікаційної роботи можуть бути використані в:

- *науково-дослідній сфері* — для подальшого дослідження даної тематики;
- *у нормотворчій діяльності* — у процесі удосконалення законодавства та його доповнення відповідними нормами;
- *правозастосовній діяльності* — у діяльності правоохоронних та судових органів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1. ОДОРОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАПАХОВОГО СЛІДУ ПРАВОПОРУШНИКА, ЗАЛИШЕНОГО НИМ НА МІСЦІ ПОДІЇ

1.1. Одорологія та її види. Класифікація слідів запаху

Для боротьби зі злочинністю використання запахової інформації стало досить новим напрямом, проте не можна сказати, коли саме це розпочалося. Але, перші патрульно-постові служби собак з'явилися в кінці ХІХ ст., а залучення собак до служби в поліції розпочалося уже з початку ХХ ст. Саме тоді нюхові здібності собак почали використовувати у різних сферах людського життя [1, с. 289].

Як наука, одорологія, з'явилася в 50-х роках ХХ ст. в результаті розвитку природничих наук. Термін одорологія походить від лат. odor – «запах» та грец. logos – «наука», а тому цілком зрозуміло, що вона спрямована на вивчення та дослідження запахових слідів [1, с. 289].

У криміналістичному контексті, одорологія — це галузь криміналістики, яка спрямована на вивчення закономірностей виявлення, вилучення, зберігання та аналізу запахових слідів з метою їх подальшого використання при розслідуванні та розкритті кримінальних правопорушень [2, с. 550].

Залежно від способів вилучення та подальшого аналізу запахової інформації криміналістична одорологія поділяється на кінологічну та інструментальну. У кінологічній одорології аналізатором запахових речовин виступає спеціально підготовлена службова собака, а точніше її орган нюху. Собака може сприймати індивідуальний запах особи, тому і залучається до пошуку людини за її запахом із предметів або навпаки, для пошуку предметів. Інструментальна одорологія вважається більш розвинутим напрямком, оскільки дослідження зразків отриманих із запахових слідів проводиться за допомогою спеціальних приладів. Тому, аналізатором запахових речовин у даному випадку виступають фізико-хімічні прилади. Для дослідження предмета та вирішення поставлених питань застосовуються хімічні, біологічні та фізичні методи досліджень. Результати

такої експертизи обробляються за допомогою математичного моделювання [2, с. 551; 3].

У криміналістиці, основними напрямками використання запаху є:

1. розшук особи-правопорушника за його запаховим слідом;
2. ідентифікація особи за її запахівими слідами;
3. пошук предметів, які зберегли сліди запаху правопорушника/потерпілого, та які у подальшому можуть бути визнаними речовими доказами, та предметів злочинного посягання;
4. встановлення джерела походження різного роду речовин із запахівими властивостями [4, с. 459].

Сліди запаху класифікують за різними категоріями, серед яких можна виділити наступні:

- 1) за механізмом утворення:
 - сліди джерела запаху – матеріальні об'єкти, які є джерелами запаху пахучих речовин, залишених окремо від самого джерела (бензин, парфуми, біологічні сліди людини тощо);
 - сліди-запахи – газові утворення пахучої речовини, які залишилися на певному предметі, який не є їх безпосереднім джерелом запаху;
- 2) за походженням:
 - сліди власного запаху – відповідно до властивостей джерела/предмета;
 - сліди набутого запаху:
 - постійного характеру – джерело уже не може звільнитися від цього запаху;
 - тимчасового характеру – за певних умов джерело може звільнитися від такого запаху;
 - сліди сукупного запаху – наявні декілька різновидів запахів;
 - сліди фонового запаху – сліди запаху інших речовин/об'єктів, які оточують джерело запаху;

– сліди остаточного запаху – сліди запаху усіх речовин, які в кінцевому результаті підлягають дослідженню [5].

3) за часом збереження:

– «гарячі»/свіжі – виявляються протягом 1 години з моменту їх залишення;

– нормальні – виявляються в період 1-3 годин;

– «холодні»/ старі – з моменту їх утворення пройшло понад 3 години [6, с. 101].

Існує також спеціальна класифікація слідів і зразків запаху людини відповідно до їх походження:

1) сліди індивідуального запаху – визначаються особливостями функціонування відповідних залоз тіла людини;

2) сліди супутніх запахів:

– сліди запаху одягу, взуття,

– функціональних змін організму (внаслідок прийому лікарських препаратів);

– побутових запахів: запахів їжі, туалету, житла, запахів зумовлених шкідливими звичками, предметів побуту (наприклад, транспортного засобу, відповідних рідин);

– професійні запахи – набуті внаслідок трудової, професійної діяльності;

– громадських місць: повітряного середовища;

– ситуативні запахи (випадкові) – сліди фарби, бруду, певних речовин;

3) сліди сукупного запаху – сукупність тих слідів запаху, якими володіє особа на момент слідоутворення або відібрання у неї таких зразків;

4) сліди фонового запаху – запах об'єктів навколишнього оточення;

5) сліди остаточного запаху – сліди запаху усіх речовин, які в кінцевому результаті підлягають дослідженню [7].

Носіями запахових слідів людини являються: біологічні сліди (можуть зберігати запах десятки років); предмети, які постійно контактували з тілом

людини (зберігають запах до декількох місяців); об'єкти тимчасового контакту з тілом людини (можуть зберігати запах до 60 годин) [8, с. 505].

Слід зазначити і те, що запах людини може складатися із певного «набору» речовин, а саме: 1) власні запахи, пов'язані із хворобою людини, захворюваннями внутрішніх та зовнішніх органів, дієтами тощо; 2) запахи, «розбавлені» засобами догляду: парфуми, крем, мило тощо; 3) запахи, пов'язані із професійними та побутовими умовами, в яких перебуває особа [8, с. 505].

Для вирішення криміналістичних завдань, запахові сліди є досить значимими, оскільки таке слідоутворення відбувається фактично безперервно та допоки існують необхідні умови його формування [9, с. 237].

Одним із основних «біологічних» носіїв запахових слідів людини є кров. Для отримання достовірних результатів в процесі одорологічної вибірки достатньо сліду крові діаметром 1,5-2 см, а для збирання запаху досить 1 мг висохлої крові [8, с. 505].

Сперма, як і кров, містить в собі генетично зумовлену інформацію, що сприяє проведенню ДНК-досліджень. Свіжі сліди сперми характеризуються специфічним запахом, на світлих тканинах вони сіруватого або жовтуватого кольору, а на темних – білуватого. [10, с. 29, 32].

Як і сліди крові, сліди поту і жиропоту містять одорологічну інформацію. Піт – це безбарвна водяниста рідина, що є продуктом шкірних потових залоз, та яка містить значну кількість сечовини та солей. Жиропіт – це основна частина сліду, який залишений пальцями рук та долонь на гладкій поверхні. Об'єктами запахової інформації, носіями яких є жиропіт людини, є предмети, до яких особа торкалася та з якими мала безпосередній контакт [10, с. 33-34].

Предмет, на якому залишилися потожирові сліди людини, є джерелом запаху до того моменту, допоки в навколишнє середовище з його поверхні відокремлюються молекули відповідної речовини. Для прикладу, якщо при вчиненні кримінального правопорушення особа тримала у руці сокиру, то допоки процес випаровування потожирової речовини такої особи не припиниться, рукоятка сокири є джерелом запахового сліду [9, с. 236].

Узагальнюючи викладене вище, слід зазначити, що одорологія як галузь криміналістики сформувалася відносно нещодавно. Загалом, для проведення таких досліджень залучають підготовлених службових собак, проте з розвитком науки експерти почали застосовувати певні приладів для одержання запаху із різних речовин або з поверхні предметі, де вони залишилися.

Відповідно, усі запахові сліди класифіковано за окремими категоріями, що дає змогу розділити виявлені сліди за певними ознаками. Основними категоріями розподілу є механізм утворення, походження та час збереження таких слідів. Окремо розроблено критерії походження зразків запахів залишених людиною.

1.2. Особливості збирання запахових слідів: виявлення, фіксація, вилучення та збереження

Криміналістичне значення запахових слідів пов'язано насамперед з тим, що кожній людині притаманний індивідуальний запах, який є стійким та незмінним. Власні сліди запаху не контролюються людиною та відповідно не сприймаються, що становить перевагу ідентифікації останньої за запахом, а ніж за відбитками слідів пальців рук, які можна стерти, аби унеможливити їх експертне дослідження та доведення причетності до вчинення того чи іншого протиправного діяння [8, с. 505].

При роботі із запаховими слідами необхідно дотримуватися певних правил:

- намагатися максимально забезпечити схоронність запахових слідів, оскільки запахові речовини мають здатність випаровуватися;
- використовувати гумові рукавички при огляді великих предметів, а дрібні предмети варто досліджувати за допомогою пінцета;
- дотримуватися черговості пошуку та вилучення виявлених слідів запаху;
- пошук запахових слідів має передувати іншій роботі із предметами, які в подальшому можуть стати речовими доказами;

– перш за все необхідно звертати увагу на наявність пальцевих слідів на досліджуваних предметах;

– після огляду таких предметів та виявлення на них запахових слідів, такий предмет необхідно помістити в герметичну ємність [6, с. 103].

При наявності знарядь злочину, слідів ніг або інших предметів-носіїв одорологічної інформації залучають кінолога із службовою собакою для пошуку слідів-джерел запаху та предметів, що можуть належати не лише потерпілому, а й правопорушнику. Необхідність такого огляду частіше всього виникає при огляді на відкритій місцевості, наприклад, із рясною рослинністю, і проводиться після фіксації усіх видимих та наявних доказів [6, с. 105].

Для того, щоб відносно швидко виявити на місці події предмети-носії запахової інформації, потрібно пам'ятати, що добре вбирають запахи пористі, дерев'яні та м'які поверхні, різні тканини, папір, та навіть сніг і трава. А от полірована поверхня, лаковані та металеві вироби, асфальтове покриття, скло чи навіть пластмаса відносяться до гладеньких поверхонь, а тому гірше вбирають запахи. [11, с. 272].

При проведенні огляду місця події варто враховувати властивість окремих біологічних слідів людини до швидкого руйнування. Наприклад, сліди крові з часом можуть змінювати свій колір і стають малопомітними. На це можуть вплинути температура, світло, волога, а також можливість гниття. Враховуючи викладене, огляд місця події слід проводити негайно з мінімальними затримками у часі і залученням спеціаліста (експерта), який використовуючи спеціальні знання та технічні засоби, зможе якнайшвидше їх виявити, зафіксувати та вилучити [8, с. 505].

Вилучення запахових слідів, які містяться в плямах крові, виявлених при огляді місця події, проводиться за загальними правилами після їх попередньої фотофіксації та опису в протоколі проведення слідчої дії. Непридатними для вилучення і у подальшому для дослідження є зразки крові у гнилісному стані та ті, які довгий час знаходилися у воді чи піддавалися впливу високих температур [8, с. 505].

Невеликі предмети, якщо вони сухі і з них не потрібно вилучати інші сліди, необхідно огорнути декількома шарами фольги та помістити у скляну банку або паперовий пакет. Якщо з предмету, який несе в собі запахів інформацію, є необхідність вилучити інші сліди, його слід упакувати в герметичну коробку та покласти в неї фрагмент адсорбенту, тобто тканини, для вбирання запаху безконтактним способом [10, с. 40].

Якщо ж цілком вилучити предмет неможливо, тоді з нього знімається запахова проба шляхом зволоження предмета зі слідами крові за допомогою пульверизатора, при цьому краплі мають бути дрібними, а бризки направлені доверху над предметом. Далі, із застосуванням пінцетів на поверхню предмета накладається чиста бавовняна тканина, а зверху він огортається 2-3 шарами алюмінієвої фольги, яку зверху притискають будь-яким вантажем для забезпечення щільного контакту з предметом. Вбирання запахів речовин тканиною має проходити протягом часу проведення процесуальної дії, але не менше однієї години [10, с. 40-41].

В залежності від місця, де виявлені сліди/плями крові вони вилучаються відповідним способом, наприклад виявлену калюжу свіжої крові слід промокнути стерильною марлевою серветкою, яку потім помістити у скляну банку. Якщо сліди крові виявлені на льодові чи на снігу, то його, разом з такими слідами, потрібно перенести на тарілку застелену багатошаровою стерильною марлевою серветкою. Після повного випаровування води, кров залишається на марлі, яку поміщають до скляної банки. Якщо кров'ю просочена земля, то її варто перенести на чисту тарілку шпателем або ложкою, очистити від комах та черв'яків та просушити при температурі до 37°C, після чого переносять просушену землю до скляної банки [12, с. 96].

Сліди сперми вилучаються подібно до слідів крові і для їх виявлення, предмети з підозрілими плямами необхідно оглянути з використанням ультрафіолетових променів (переносних джерел ультрафіолетового випромінювання), однак це має відбуватися в затемненому приміщенні. Сперма, під дією таких променів, флуоресцює блідо-голубим, блакитним світлом, проте

при довгому освітленні руйнується ДНК, тому освітлювання можна проводити не довше 5 секунд. Потрібно пам'ятати, що інші речовини, такі як плями крові, слина, також можуть флуоресціювати, тому першочергово необхідно виявити можливі сліди сперми на місці події візуально, шляхом огляду предметів при природньому освітленні [10, с. 29].

Якщо запах необхідно вилучити з одягу, то його відбір здійснюється із пройми рукава із внутрішньої сторони шляхом безпосереднього контакту адсорбенту зі слідоносієм. Забір запаху із взуття проводиться наступним чином: всередину взяття поміщається серветка-адсорбент, зверху взуття накривається поліетиленовим пакетом, ящиком, коробкою для створення мікроклімату, що сприяє випаровуванню запахових молекул та адсорбуванню їх на серветку. З особистих речей – наприклад, шарфа, постільної білизни, запах може вилучатися декількома способами: шляхом безпосереднього контакту адсорбенту з предметом-носієм одорологічної інформації, або за допомогою пилососа чи пристосування для відкачки повітря. Особливо обережно слід оглядати дрібні предмети – ручку, олівець, гудзик тощо, щоб уникнути втрати запахових слідів. Після проведених дій серветку-адсорбент поміщають у ємкість, яка герметично закривається [13, с. 20].

При виявленні слідів пальців рук, придатних для ідентифікації, на ручці дверей, слід спочатку відібрати одорологічну інформацію, після чого можна перенести пальцевий слід на дактилоскопічну плівку. Якщо ж першочергово вилучити на дактилоскопічну плівку слід руки, попередньо оброблений порошком, то такий слід уже не буде придатним для роботи у якості джерела одорологічної інформації [13, с. 18].

На виявлений на дверній ручці слід, за допомогою пінцета, накладають адсорбент (фланель, стерильну марлеву серветку, АВТ – еластичну активовану вугільну тканин). Зверху його накривають наполовину вивернутим поліетиленовим пакетом, який притискають до дверей та по краях фіксують клейкою стрічкою (лейкопластиром). Завдяки цьому всередині пакету створюється мікроклімат, який сприяє збільшенню випаровування молекул

запаху на адсорбент. Час контакту між слідом-носієм та адсорбентом – не менше 30 хвилин, оскільки потрібно враховувати момент утворення сліду, а також умови його знаходження [13, с. 18].

Після цього, за допомогою пінцета адсорбент із зібраним запахом знімається з ручки дверей та переноситься до герметичної ємкості, до якої прикріплюється бирка з описом: ким, де, коли та з якого сліду вилучено запах, яка відповідно закріплюється підписами особи, яка проводила збір запаху та понятими [13, с. 18].

Якщо сліди рук або ніг виявлені на землі чи різного роду сипучих поверхнях, наприклад, піску, то відбір молекул запаху не рекомендується проводити пирососом чи приладом для забору повітря, адже разом з потоком повітря нашаровуватимуться частинки речовини, на якій залишений слід. Краще застосувати перевірений спосіб із адсорбентом. Серветка-адсорбент, накладається на слід в розгорнутому вигляді, зверху накривається алюмінієвою фольгою або поліетиленовим пакетом та притискається вантажем. Оброблену ділянку поміщають у коробку, всередині якої створюється відповідний мікроклімат, що сприяє підсиленню концентрації запаху. Після завершення забору запаху адсорбент поміщають в ємність для консервації та опечатують її [13, с. 19].

Молекули запаху в сліді взуття, залишеному на відкритій місцевості, при безвітряній погоді зберігаються до 20 годин, а тому, при заборі зразків необхідно враховувати момент залишення сліду та погодні умови [13, с. 19].

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що процедура збирання запахових слідів дещо відрізняється за порядком її проведення від інших. Алгоритм дій для вилучення та фіксації таких слідів є досить чітким і не може бути порушеним. Підтвердженням цьому є процедура забору одорологічної інформації, з виявлених на місці вчинення кримінального правопорушення слідів пальців рук У разі недотримання процедури належної фіксації та вилучення пахучих речовин із виявлених на місці події предметів із запаховими слідами, є імовірність забруднення або втрати відібраних зразків.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Отже, виходячи з викладеного вище, можна зробити наступні висновки до першого розділу роботи.

1. Одорологічна експертиза являється відносно новим видом дослідження, що поступово введена у практику розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, та основана на криміналістичному дослідженні запахових слідів. Використання можливостей одорології в слідчій та розшуковій діяльності є достатньо перспективним напрямком забезпечення швидкого, повного та ефективного досудового розслідування.

Наведена у роботі класифікація запахових слідів розподілена за певними категоріями, яка є досить зручною для розуміння значення виявлених на місці вчинення кримінального правопорушення запахових слідів. Дані сліди несуть в собі різнопланову інформацію, оскільки за одними слідами, наприклад, біологічними слідами, можна в подальшому ідентифікувати особу, а за іншими – встановити особливості місця проживання/перебування або звичок особи, у випадку виявлення супутніх запахів.

2. Збирання запахових слідів на місці вчинення кримінального правопорушення відбувається у декілька етапів, а саме: виявлення, фіксація, вилучення та збереження, кожен з яких має свої особливості.

Для виявлення біологічних слідів людини, які є носіями запахових слідів, на місці вчинення кримінальних правопорушень, необхідно розуміти та знати особливості механізму їх утворення. Після виявлення необхідних слідів проводиться їх відео- або фотофіксація, з подальшим їх описом у протоколі проведення слідчої (розшукової) дії. На етапі вилучення слід володіти необхідними знаннями, стосовно процедури та порядку вилучення пахучих речовин із виявлених на місці події біологічних слідів людини або інших речовин. Стадія збереження здійснюється шляхом поміщення предмету з запаховими слідами або адсорбенту з уже відібраними пахучими речовинами до герметичної ємкості.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОДОРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇЇ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

2.1. Процесуальні особливості призначення одорологічної експертизи

Відповідно до чинного законодавства України, підставою для проведення криміналістичної експертизи є відповідний документ про призначення експертизи, який складений уповноваженим органом/особою. У документі обов'язково зазначаються реквізити такої особи, номер справи або кримінального провадження, перелік питань, які підлягають вирішенню та об'єктів, які підлягають дослідженню [14].

Проведення одорологічних досліджень запахових слідів, вилучених у ході проведення слідчих (розшукових) дій, сприяє вирішенню низки задач, а саме:

- перевіряється можливість наявності/відсутності запахових слідів людини на вилучених у ході огляду місця події предметах-носіях, які надані для дослідження;
- виявлення спільності джерела походження запахових слідів, які зібрані у різних місцях та у різний проміжок часу;
- виявлення на предметах, які подаються для дослідження, зокрема на предметах злочинного посягання, засобах та знаряддях вчинення того чи іншого кримінального правопорушення, запахових слідів тих осіб, які перевіряються на причетність до вчинення такого діяння;
- перевірка наявності запахових слідів потерпілої особи на ймовірно викрадених у неї речах та цінностях;
- встановлення ролі учасників та уточнення обстановки вчинення кримінального правопорушення за місцезнаходженням їх запахових слідів;
- встановлення можливого розміщення в автотранспортному засобі потерпілих до моменту аварії при розслідуванні справ стосовно ДТП;
- перевірка слідчих версій по відношенню до дій конкретних осіб у діапазоні можливостей одорологічної експертизи;

– використання колекції зразків порівняльних запахових слідів тих осіб, які перебувають на обліку, при оперативній перевірці щодо можливості причетності таких осіб до вчинення розслідуваних кримінальних правопорушень [15].

При проведенні одорологічної експертизи вирішуються наступні питання:

1. Чи наявні у вилучених пробах або на наданих предметах запахові сліди людини?
2. Особою якої статі залишені дані запахові сліди?
3. Чи походять наявні на предметах або їх фрагментах запахові сліди, від особи, яка перевіряється?
4. Чи залишені вони однією чи декількома особами, які перевіряються?
5. Чи наявні запахові сліди конкретної особи у вилучених слідах крові або на волоссі? [15].

Безпосереднім об'єктом одорологічних досліджень є запахові сліди і, враховуючи притаманні їм властивості, для достовірності результатів таких досліджень, залучення експерта для збору запахових зразків або кінолога із собакою має відбуватися в найкоротші строки, після оцінки слідчим обставин вчинення правопорушення при поверхневому огляді місця події [16, с. 86].

Процедура застосування собак-детекторів під час огляду місця події, процедура організації проведення пошуку особи-правопорушника передбачена Інструкцією з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, затвердженої Наказом МВС України від 01.11.2016 р. №1145 [17].

У разі залучення до складу слідчо-оперативної групи кінолога зі службовим собакою, кінолог має пройти інструктаж щодо можливостей застосування службового собаки та порядку несення служби [17].

Службових собак залучають для проведення вибірки речей за запахом, для вибірки однієї людини з групи людей та при затриманні особи-правопорушника. У таких випадках, порядок застосування собак визначається планом оперативно-розшукових заходів, або старшим оперативної групи на місці події [17].

Саме слідчий після оцінки обстановки місця події має прийняти рішення щодо потреби залучення кінолога зі службовим собакою. Таке залучення буде ефективним у тому разі, коли на місці вчинення кримінального правопорушення не були присутні інші особи, оскільки їх запахові сліди могли б завадити занюхуванню собакою запахових слідів реального правопорушника [16, с. 86].

У Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів розміщені Нормативи підготовленості службових собак, якими закріплено їх можливість залучатися до проведення одорологічної вибірки у разі відповідності встановлених п.9 таких Нормативів вимогам підготовки. Собака має попередньо занюхати контрольний зразок запаху, та безпомилково вказати на один із 8 зразків, серед яких наявний ідентичний запаховий зразок людини – у разі його наявності, або ж не відмітити жодного об'єкта – у разі відсутності [17].

Що стосується інструментальної одорології, то наразі існують розроблені методики її застосування, серед яких є і метод ультрафіолетового випромінювання, і мас-спектрометрія [16, с. 86]. Такі дослідження проводяться в лабораторних умовах і підґрунтям для їх проведення є постанова відповідної уповноваженої особи/органу про призначення такої експертизи. Не менш важливим є вчасне вилучення/збирання виявлених зразків запахових слідів експертом-одорологом та їх правильне зберігання до моменту доставлення їх до місця дослідження.

Таким чином, процедура призначення одорологічної експертизи є закріпленою у законодавстві України, проте залишаються не деталізованими способи її проведення. Оскільки, окрім залучення службової собаки для роботи з запаховими слідами на місці події, зокрема до пошуку їх власника, тобто імовірного правопорушника, та досліджень уже зібраних слідів та переданих для подальшого інструментального дослідження, існує також спосіб порівняння одних запахових зразків з іншими шляхом обнюхування їх собакою, який має назву одорологічної вибірки, проте процедура її проведення не є законодавчо закріпленою, а може міститися в спеціальній літературі або розроблених інструкціях.

2.2. Характеристика та порядок проведення одорологічної експертизи

Для правопорушника знищення слідів свого перебування на місці вчинення кримінального правопорушення, з метою введення слідства в оману, є основним завданням. Проте, навіть якщо він і знищить деякі сліди свого перебування в тому чи іншому місці, запахові сліди залишаються завжди незалежно від бажання особи. Тому дослідження механізму утворення останніх сприяє своєчасному та ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень [8, с. 506].

Одним із основних способів збирання та дослідження запаху є встановлення особи-правопорушника. Це відбувається шляхом пошуку предметів, які можуть поглинати його індивідуальний запах та бути визнані речовими доказами у справі [8, с. 505].

Враховуючи те, що одорологічна експертиза може проводитися як із залученням собаки, так і за допомогою відповідних приладів, виникає необхідність розглянути обидва ці способи.

Із залученням спеціально навченого службового собаки-детектора проводиться комісійна одорологічна експертиза із залученням двох експертів-одорологів, один з яких слідкує за поведінням собаки, а інший веде відеозапис даного дослідження, на основі чого складається протокол його проведення [13, с. 29].

Така експертиза проводиться у експертному залі за оптимальних умов, за відсутності подразників, які впливатимуть на стан та врівноваженість собаки. Собака-детектор, який залучений до такого дослідження, не є обізнаним про порядок розміщення представлених експертних запахових зразків [13, с. 29].

Стартовий об'єкт приноситься на площадку до появи на ній собаки-детектора з кінологом. Уже у їх присутності даний зразок запаху розконсервовується та надається собаці для занюхування протягом хвилини. Після чого собака має занюхати представлені їй запахові зразки, і у разі

виявлення тотожних запахових слідів вона приймає відповідну позу – сідає або лягає в локації даного експертного об'єкта [13, с. 30].

Для достовірності результатів така процедура проводиться декілька разів після зміни порядку розташування представлених зразків, так і з можливою заміною самих зразків. Можливе проведення даної експертизи із залученням декількох собак-детекторів [13, с. 31].

Проте, залучення собак до таких досліджень переважно відбувається тоді, коли наявний певний предмет чи річ із запаховими слідами, або ж у раз виділення із запахових слідів пахучих речовин. У випадку дослідження слідів крові використання службової собаки є небажаним. Все тому, що при обнюхуванні собаками зразка крові виникає ризик його забруднення, що унеможливить подальше його дослідження [18, с. 112].

Тому, для виділення із плям крові пахучих речовин застосовують метод «холодного пальця», який базується на посиленні летучості пахучих речовин при підвищеній температурі та їх здатності накопичуватися на охолодженій поверхні в процесі конденсації. Для проведення дослідження таким методом розроблено спеціальний прилад – збирач пахучих слідів. Він складається з двох частин – випаровувача та холодильника, який розміщується над ним та які з'єднані між собою вакуумним шліфом та гумовою прокладкою [18, с. 112].

Предмет зі слідами крові, зокрема, тканину з фрагментом плям крові, яку попередньо розмочують в декількох краплях води (бл. 0,1 мл.) при цьому розминаючи пінцетом, поміщають в кювету з алюмінієвої фольги, яка попередньо очищується від пахучих речовин шляхом її нагрівання в стерилізаторі протягом 15 хвилин при температурі 120-180°C. Потім, кювету із підготовленим препаратом крові поміщають на дно збирача, після чого випаровувач з'єднують з охолоджувачем, який заповнюють рідким азотом. Із збирача викачують повітря, з використанням масляного насоса, і нижню частину збирача поміщають на водяну баню [18, с. 112].

При підвищенні температури сорбційна ємність (здатність поглинати пари і газу) колоїдного розчину крові знижується, рівновага співвідношень між

концентрацією речовин, сорбованих в твердій, рідкій та газоподібній фазах зміщується в боки їх випаровування. Процес випаровування та конденсації зразка пахучих речовин триває близько 10-15 хвилин [18, с. 112-113].

По ходу випаровування холодоагент (рідкий азот) додають в охолоджувач збирача. Після виділення пахучих речовин збирач знімають з водяної бані, після чого підвищують тиск в пристрої, обережно відкриваючи кран та повільно заповнюючи його атмосферним повітрям. Після цього охолоджувач від'єднують від випаровувача, залишки азоту зливають в дюар (вакуумну посудину, вміст якої надійно ізолюється від навколишнього середовища) [18, с. 113].

Шляхом протирання на шматочки тканини переносять зібрану у вигляді інею воду та пахучі речовини. Після цього шматочки тканини герметизують в скляних банках. Отримані проби пахучих речовин використовують при проведенні ольфакторних досліджень. Експериментально встановлений термін використання – 5 років [18, с. 113].

У разі, якщо в лабораторії відсутній такий прилад, можна використати альтернативні засоби. У такому разі, предмет зі слідами крові поміщають в скляну банку, над якою зверху розміщують спеціальну скляну ємність з кусками адсорбента всередині, яку охолоджують ззовні рідким азотом. Після чого з конструкції відкачуються повітря і її нагрівають. Під впливом тепла речовини починають випаровуватися і відповідно переміщуватися вгору, де вони конденсуються на холодній поверхні, збираючись на поглиначі – на шматку фланелі, яку в подальшому поміщають в скляну банку. Для кращого збереження тару можна помістити в морозильну камеру [19].

Як зазначалося, в процесі одорологічної вибірки для отримання достовірних результатів для збирання запаху зі сліду крові достатньо 1 мг. висохлої крові. Якщо збирання запаху зі слідів крові проводиться способом вакуумної конденсації, то він не перешкоджає подальшому встановленню видової та групової приналежності цієї крові. Проте, він унеможлиблює встановлення статевої приналежності слідів крові [20, с. 118].

Для порівняння, можна розглянути процедуру забору пахучих речовин із волосся: на невеликий шматок адсорбенту поміщають волосся, зволожуючи його декількома краплями води та щільно загортають в адсорбент. Поверх адсорбент з волоссям загортають у фольгу, після чого поміщають в скляну банку на добу. Потім волосся виймається та передається для подальших досліджень, а адсорбент із запахом консервують у герметичній ємкості. Для одорологічної експертизи достатньо 3-4 волосини, загальною довжиною не менше 20-30 см. [20, с. 118].

Незалежно від застосування кожного з видів одорологічної експертизи, при їх проведенні необхідно мати експериментальні зразки запаху, тобто підозрюваної особи, для їх подальшого порівняння із зразками, зібраними на при огляді місця події та поданими для дослідження. Для їх отримання залучається спеціаліст-одоролог, який не брав участі у вилученні запахових слідів на місці події та двоє понятих (не менше) [12, с. 77].

Для відібрання зразків запаху особу ознайомлюють з відповідною постановою про відібрання зразків для експертизи. Відібрання експериментальних зразків у вигляді 3-4 крапель висушеної крові є найефективнішим, проте, якщо цього зробити неможливо, то особі пропонують самостійно витягнути з банки декілька стерильних адсорбентів, які особа має розмістити на різних ділянках свого тіла – за комірцем, за поясом штанів. Один із адсорбентів затискається особою в руках. Така процедура триває не менше 30 хвилин. По закінченню отримані запахові зразки поміщаються у стерильну банку, яка герметично закривається [12, с. 77].

В подальшому відібрані у особи зразки досліджуються та порівнюються з тими, які були знайдені на місці вчинення правопорушення, в результаті чого доводиться факт присутності особи в певному місці, зокрема і факт причетності її до вчинення протиправного діяння.

Отже, процедура проведення кінологічної одорологічної експертизи є чітко визначеною, проте не є нормативно закріпленою. Методами проведення інструментальної одорологічної експертизи є застосування хімічних та фізичних

процесів, на основі яких і проводиться першочергова підготовка зразків пахучих речовин для подальшого їх порівняння. Проведення таких експертиз хоча і має ряд особливостей, однак є доволі перспективним напрямком, але вони не досить часто призначаються під час розслідування та розкриття кримінальних правопорушень.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки до другого розділу роботи.

1. Кінологічний та інструментальний напрямки одорологічних досліджень різняться не лише методикою їх проведення, але й законодавчим регулюванням. Тобто, для залучення під час огляду місця події службової собаки-детектора у супроводі кінолога застосовуються одні норми, а у випадку призначення експертного лабораторного дослідження застосовуються загальні норми, якими керуються при проведенні інших видів криміналістичних експертиз.

Одорологічна вибірка як спосіб одорологічних досліджень проводиться за участю собак-детекторів, які є підготовленими у відповідності до встановлених нормативів, та яка задля виключення помилки та підтвердження достовірності проведеного дослідження проводиться декілька разів з почерговою зміною представлених зразків запахів.

2. Як кінологічна, так і інструментальна одорологічна експертиза проводиться на основі зібраних при огляді місця події зразків запахових слідів, які порівнюються з відібраними окремо зразками запаху, зокрема особи-правопорушника, які називаються – експериментальними зразками.

Проведення такої експертизи характеризується в першу чергу тим, що уся процедура її проведення має бути дотримана, та не може бути змінена. Адже, точність кінцевого висновку експертизи залежить від правильності виконання алгоритму виокремлення пахучих речовин із представлених запахових зразків – при інструментальному дослідженні, та від належної неодноразової перевірки достовірності результату – при кінологічному дослідженні.

Обидва види одорологічних досліджень є дієвими, тому надання переваги лише одному з них є неправильним, проте перевагу все ж має кінологічний вид дослідження, оскільки, забезпечення лабораторій належним обладнанням є проблемним питанням.

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЇХ ПОКАЗНИКИ ТА СПОСОБИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

3.1. Статистичні показники щодо розкриття кримінальних справ за участю одорологів в Україні

Одорологічні лабораторії діють у багатьох країнах світу і саме висновок призначеної експертизи використовується в якості доказів у кримінальних провадженнях. Україна не є винятком, проте результат використання такого роду досліджень ще остаточно не набув доказового статусу [21].

На сьогоднішній час в Україні працюють 3 одорологічні лабораторії у складі Державного науково-дослідно експертно-криміналістичного Центру у Житомирській, Вінницькій та Миколаївській областях [22].

На початку 1980-х років у місті Житомирі була створена перша одорологічна лабораторія, яка з 2000 року продовжила свою діяльність на базі експертного підрозділу Житомирщини [21].

У одорологічній лабораторії Житомирського НДЕКЦ МВС працюють 2 судових експерти-одорологи та є 3 спеціально підготовлені собаки-детектори [21].

Одорологічна лабораторія в складі Вінницького НДЕКЦ МВС України функціонує з 2000 року і є навчальною базою для експертів, які проходять стажування або навчання по даному напрямку. За період роботи лабораторії було розкрито чимало кримінальних правопорушень, одним з яких є злочин на Закарпатті. 15.02.2017 р. невідома особа чоловічої статі, діючи з прямим умислом, здійснила постріл із ручного протитанкового гранатомета у сторону даху житлового будинку. В результаті проведеної експертизи було встановлено, що вилучений з поверхні частини спускового гачка тубуса РПГ-22 зразок запаху та зразок запаху, відібраний з крові у одного з підозрюваних, мають спільне джерело походження, що і стало доказом доведеності його безпосередньої причетності до вчинення даного кримінального правопорушення [22].

На замовлення Вінницького НДЕКЦ МВС України було розроблено проєкт установки для одорологічних досліджень. Проєкт являє собою комплекс механічної установки – регульована консоль для ведення собаки, електронно-керованих конусів (нейтрального запаху, умовно прозорих, з світлодіодами різних кольорів та електронним керуванням) та системи оптичного розпізнавання образів. Такий новий підхід проведення такого дослідження підвищує достовірність такого одорологічного експерименту [23] *(Додаток А.)*.

Електронно-програмний комплекс полягає в наступному: в центрі кімнати на стелі розташовується камера, яка знімає в реальному часі у діапазоні 360°. Програмна частина налаштована на розпізнавання конусів та собаки [23] *(Додаток Б)*.

Експеримент проводиться за таким алгоритмом: у кімнаті розташовуються 12 конусів із зразками запахів. Собаку заводять до кімнати та дають понюхати зразок запаху підозрюваного, після чого ошийник собаки чіпляють до штанги консолі і собака робить обхід конусів по колу. Якщо собака обирає якийсь конус, то програма візуалізує це шляхом зміни кольору конуса [23].

Такі експерименти можуть проводитися з трьома собаками, з почерговим миттям кімнати та заміною зразків запахів у конусах, завдяки чому досягається валідність отриманих результатів [23].

Завдяки удосконаленню процедури проведення одорологічної експертизи, підвищився рівень показників її призначення під час досудового розслідування та врахування її результатів судами при винесення вироку.

Проводячи дослідження було встановлено, що одорологічна експертиза найчастіше призначається при розслідуванні умисних вбивств, крадіжок, нанесенні тілесних ушкоджень, грабежів, згвалтувань тощо. Досліджуючи судові рішення, прийняті з початку 2021 року, було встановлено, що в них зустрічаються посилення не лише про факт проведення одорологічних експертиз під час досудового розслідування, але й посилення на висновки експертів, які враховані при винесенні вироку.

У вироку від 15.11.2021 р. у справі №142/491/20 (*крадіжка*), суд посилається на висновок експерта від 15.05.2020 р., яким встановлено, що зразок запаху, вилучений з поверхні частини пошкодженої ручки вхідних дверей, та зразок запаху, відібраний у підозрюваного, мають спільне джерело запаху [24].

Відповідно до висновку експерта від 11.05.2021 р., який зазначено у вироку від 28.10.2021 р. у справі №936/863/21 (*умисне вбивство*), на зразку запаху з поверхні рукоятки ножа, вилученого в ході огляду місця події, наявний зразок запаху, який належить підозрюваній [25].

При винесенні вироку від 06.09.2021р у справі №473/1919/16-к (*умисне вбивство*), суд прийняв до уваги висновок експерта за результатами проведеної додаткової одорологічної експертизи від 25.04.2016 р., яким підтверджено, що запаховий слід з джинсових та спортивних штанів вірогідно ідентичний запаховому сліду зразків підозрюваних, а запаховий слід з обрізу мисливської рушниці ідентичний запаховому сліду одного з підозрюваних [26].

У вироку від 19.08.2021 р. у справі №125/1011/21 (*умисне тяжке тілесне ушкодження*), суд посилається на висновок експерта від 31.05.2021 р., яким встановлено, що на зразку запаху, вилученому під час проведення огляду місця події з полімерної ручки металеві труби, наявний зразок запаху, який належить підозрюваному [27].

При винесенні вироку від 14.06.2021 р. у справі №143/867/20 (*умисне вбивство*), судом враховано висновок судової одорологічної експертизи від 30.04.2020 р., яким підтверджено, що зразок запаху, вилучений з поверхні сокири в ході огляду місця події має спільне джерело походження зі зразком запаху, вилученим із крові, відібраної у підозрюваного [28].

Згідно з висновком експерта від 14.08.2020 р., зазначеного у вироку від 10.06.2021 р. у справі №125/1448/20 (*крадіжка*), зразок запаху підозрюваного наявний на зразку запаху, вилученого з поверхні садової лопатки чорного кольору, яка була вилучена під час огляду місця події [29].

При винесення вироку від 22.03.2021 р. у справі №278/1498/16-к (*крадіжка, вчинена організованою групою*), суд у сукупності з іншими доказами здійснив

оцінку висновку додаткової судової одорологічної експертизи від 21.05.2015 р., зразок запахової інформації, вилучений 18.02.2015 р. з автомобіля «Тойота Авенсіс» із заднього правого сидіння має, імовірно, співпадання із зразками запаху крові двох підозрбваних-співвиконавців. Зразок запахової інформації, із заднього лівого сидіння має, імовірно, співпадання із зразками запаху крові підозрюваного-організатора. Зразок запахової інформації водійського сидіння має, імовірно, співпадання із зразками запаху крові одного із підозрюваних-співвиконавців [30].

Висновком одорологічної експертизи від 23.08.2017 р. у ході дослідження встановлено, що зразок запаху вилучений з поверхні руків'я ножа має спільне джерело походження, зі зразками запаху вилученими з правої та лівої руки у підозрюваного. Даний висновок враховано при винесенні вироку від 26.02.2021 р у справі №309/2856/17 (*умисне вбивство*) [31].

Висновком судової-odoroлогічної експертизи від 11.07.2013 р., зазначеної у вирокі суду від 26.02.2021 р. у справі №235/661/14-к (*умисне вбивство*), підтверджується, що зразок запахової інформації з сидіння водія автомобіля «Тойота Авенсіс» співпадає з зразком запаху крові, відібраної від обвинуваченого. Зразки запахової інформації з сидіння водія автомобіля та переднього пасажирського сидіння, вилучені під час проведення огляду автомобіля ВАЗ 2101, співпадають із зразком запаху крові, відібраної від обвинуваченого [32].

Висновком одорологічної експертизи від 12.07.2019 р., зазначеної у вирокі суду від 26.02.2021 р. у справі №571/1916/19 (*умисне вбивство*), встановлено, що зразки запаху, вилучені з крові підозрюваного та трупа наявні на зразку запаху, вилученому з поверхонь дерев'яної палиці, виявленої при огляді місця події на території лісопильної рами [33].

Висновком одорологічної експертизи від 31.07.2020 р., зазначеної у вирокі суду від 22.01.2021 р. у справі №282/1064/20 (*грабіж*), встановлено, що на вилученому чоловічому резиновому тапку наявні запахові сліди підозрюваного [34].

Отже, одорологія як напрям криміналістики є перспективним напрямом, який успішно застосовується для розслідування кримінальних правопорушень різного ступеня тяжкості.

Під час розгляду вироків судів, у яких містяться дані висновку експерта-одоролога або є згадка про проведення відповідної експертизи, основна частина вироків була прийнята судами Вінницької, Закарпатської, Житомирської, Миколаївської областей. Декілька вироків прийнято судами Рівненської та Донецької областей.

3.2. Проблематика використання результатів одорологічних досліджень у кримінальному провадженні та шляхи удосконалення порядку їх проведення

В зарубіжних країнах, таких як Німеччина, Польща, Чехія, Угорщина, висновки одорологічних експертиз уже використовуються як докази у кримінальному провадженні. Проте, порівняно з іншими країнами, в Україні вона є не досить поширеною та не усі суди беруть її до уваги при судовому розгляді та винесенні вироку. Для її правової регламентації в Україні необхідно вирішити ряд питань.

Одним із проблемних питань, що стосувалося застосування одорологічної інформації в слідчій та оперативно-розшуковій діяльності, є час збереження запахів та їх придатність для ідентифікації. Проте, зараз, у науковій літературі містяться відомості про періоди, протягом яких запах може зберігатися на тих чи інших поверхнях; а в методичних рекомендаціях прописано часовий діапазон, протягом якого запахові сліди можуть бути вилучені та досліджені, а також доведено можливість їх подальшого зберігання на протязі тривалого часу [35, с. 167-168].

Як зазначалося в роботі, одорологічна експертиза поділяється на два види: кінологічну та інструментальну. На основі дослідженого матеріалу та певних практичних аспектів, можна стверджувати, що поширеним видом є кінологічна

одорологічна експертиза, а основною формою її проведення є одорологічна вибірка.

Отож, однією із проблем її практичної регламентації в Україні є те, що така експертиза необхідна для її подальшого застосування в якості доказу у кримінальному провадженні. Тому постає питання стосовно можливості віднесення одорологічної вибірки до категорії криміналістичних експертиз [36, с. 81].

В Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень серед переліку можливих видів експертиз не має згадки про одорологічну експертизу. До того ж, Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України) не передбачено одорологічну вибірку як слідчу (розшукову) дію [36, с. 81].

Звичайно, деякі суди беруть до уваги результати такого дослідження, проте для їх повного визнання та застосування у якості доказів необхідно внести певні зміни до діючого законодавства, а саме: прописати одорологічну експертизу в переліку можливих, які призначаються під час досудового розслідування у кримінальному провадженні [36, с. 81].

Однак, слід зазначити, що КПК України не забороняється використовувати наукові, технічні та інші спеціальні знання у разі необхідності їх застосування при розслідуванні кримінальних правопорушень. Але, єдиною перешкодою для їх застосування може бути низький ступінь їх доведеності та обґрунтованості [37, с. 70].

Однією із проблем є правильний процес попереднього збирання відповідних запахових зразків для подальшого їх дослідження. Адже, для вилучення таких слідів слідчому необхідно здійснити додаткові дії: викликати кінолога з собакою або експерта-одоролога, обмежити доступ до місця події. Окрім цього, сама слідча дія займає досить тривалий час, тому аби спростити її виконання, простіше звернути увагу на «традиційні» сліди злочину [37, с. 70].

Одним із можливих шляхів вирішення даної проблеми є включення до слідчо-оперативної групи фахівця, який володіє необхідними знаннями стосовно

вилучення запахів слідів, що по-перше, полегшить роботу слідчому, а по-друге, виключить можливі помилки при виявленні, фіксації та вилученні даної категорії слідів [37, с. 70].

Заперечення стосовно застосування таких досліджень виникають і через участь собак у процесі ідентифікації особи за запахом, оскільки їх поведінка може бути неоднозначно інтерпретованою [38, с. 173].

Деякі науковці відмовляються визнавати можливість використання результатів одорологічної експертизи, аргументуючи тим, що вони є досить сумнівними, оскільки базуються на діях собаки. Проте, з іншого боку, до таких досліджень залучають натренованих собак, поведінка яких уже вивчена та може трактуватися кінологом або відповідною особою досить достовірно та правильно [39, с. 161].

До того ж, одорологічну експертизу можна порівняти з органолептичним методом дослідження, до яких відносяться, наприклад, дегустація вин, продуктів харчування, парфумерних виробів. Висновок такого фахівця повною мірою може використовуватися як судовий доказ [38, с. 173].

Тому, результати одорологічних досліджень не можуть бути менш достовірними в порівнянні з іншими доказами, та повинні розглядатися в сукупності з усіма наявними у провадженні доказами [38, с. 173].

У процесуальному аспекті дискусійним питанням є застосування одорологічного методу дослідження як конкретної слідчої (розшукової) дії, адже одні відносять її до слідчого експерименту, інші розглядають як експертне дослідження, тобто експертизу [40, с. 185].

Розглядаючи дане питання в криміналістичному аспекті слід зазначити, що на законодавчому рівні не закріплено перелік техніко-криміналістичних засобів та прийомів, які застосовуються для отримання необхідної криміналістичної інформації. Службова собака, по суті, є засобом збирання інформації, таким же як і дактилоскопічні порошки, металошукачі, засоби освітлення тощо, про які не згадується у процесуальному законодавстві, тому її не слід виділяти окремо [40, с. 185].

Розглядаючи використання методів одорологічного дослідження у формі проведення окремої слідчої (розшукової) дії – слідчого експерименту, необхідно зазначити, що існує організаційна проблема, адже для проведення такого експерименту при слідчому управлінні необхідно обладнати окреме приміщення, що є економічно не вигідним та недоцільним [40, с. 188].

Одним із недоліків є також складність оцінки результатів такого експерименту як самим слідчим, так і судом, оскільки фіксуючи хід та результати слідчої дії слідчий має описувати лише те, що він бачить, без будь-яких своїх міркувань. Він лише зможе вказати, що собака лягла або загавкала біля контейнера з певним номером. Тому, у будь-якому разі дії собаки потребують роз'яснення кінологом [40, с. 189].

Набагато зручніше та простіше оцінити висновок експертизи, у якому буде чітко зазначено, що вилучений з місця події зразок запаху, залишений певною особою [40, с. 189].

Проблематика застосування одорологічних досліджень при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язана і з тим, що досить незначний відсоток осіб, які спеціалізуються на такому методі досліджень, володіють навиками правильного відбору та аналізу зібраних зразків запахових слідів. До того ж на низькому рівні знаходиться матеріально-технічне забезпечення експертних установ, відсутнє необхідне обладнання для проведення такого роду досліджень. Проте, є альтернативні способи та методи проведення досліджень запахових слідів, зокрема і біологічних слідів людини [8, с. 506].

Таким чином, враховуючи відсутність ефективних методів та правил проведення одорологічних досліджень, результати, отримані в наслідок їх проведення досить часто не визнаються судом у якості доказів, а мають лише орієнтувальний чи рекомендаційний характер.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки до третього розділу роботи.

1. В Україні на даний час повноцінно діє лише 3 одорологічних лабораторії, що є однією з причин низького рівня її призначення повною мірою та унеможлиблює її застосування судами інших областей України. Лише частина судів, зокрема тих областей, де є одорологічні лабораторії, бере до уваги її результати при винесенні вироків. Так, суди східних областей України взагалі не застосовують в своїй практиці даний вид експертизи.

Звичайно, висновки експерта-одоролога бралися до уваги в сукупності з висновками інших експертів та слугували додатковим фактором доведення вини обвинуваченої особи/осіб.

2. На ефективність використання одорологічних досліджень у розшуковій та слідчій діяльності вказують багато факторів. Проте наразі, працівники органів досудового розслідування більшою мірою використовують «традиційні» експертизи, оскільки не потрібно перейматися через строки їх проведення та результативність. Саме тому, все рідше застосовуються можливості одорологічних експертиз. Однак, до таких засобів розкриття кримінальних правопорушень вдаються уже тоді, коли «традиційні» методи є малоефективні.

ВИСНОВКИ

1. Відповідно до мети та поставлених завдань у даній роботі було охарактеризовано одорологію як галузь криміналістики та визначено її основні види. Так, криміналістична одорологія спрямована на вивчення особливостей запахових слідів, зокрема, їх виявлення, фіксацію, вилучення та подальше збереження. Встановлено, що залежно від подальшого аналізу та способів дослідження зразків запахових слідів розрізняють кінологічну та інструментальну одорологію. Окрім цього, розглянуто основні критерії класифікації запахових слідів: за походженням, за механізмом утворення, за часом збереження; окремо наведено класифікацію зразків запахів людини за їх походженням.

2. Встановлені особливості збирання різних категорій запахових слідів на місці події, зокрема, розглянули порядок збирання зразків запаху з біологічних слідів людини: крові, сперми, пото-жирових слідів тощо, та предметів-слідносіїв, з якими контактувала особа-правопорушник. Також розглянуто особливості збирання зразків запаху з різних поверхонь: сипучих, гладеньких, пористих та в залежності від різних умов: температури, вологості, безвітряності місцевості.

3. Розглянуто законодавчі норми, а саме відповідні Інструкції, якими регулюється питання проведення криміналістичних експертиз, а також порядок залучення службового собаки з кінологом для огляду місця події. У роботі визначено та наведено завдання, вирішенню яких сприяє проведення одорологічних досліджень, та питання, які вирішуються при проведенні такого роду експертизи.

4. Проаналізовано порядок проведення кінологічної та інструментальної одорологічних експертиз. Кінологічна проводиться у відповідному приміщенні за участю собаки-детектора, дії якого оцінюються кінологом та експертом-одорологом. Експертні запахові сліди готуються завчасно та розміщуються у довільному порядку експертом. Обов'язковою умовою є відсутність звукових, світлових або інших подразників, які певним чином можуть впливати на

поведінку собаки. Інструментальна одорологічна експертиза проводиться за допомогою відповідних технічних засобів та приладів за певним алгоритмом. Зокрема, таким способом відбувається відділення пахучих речовин із зібраних запахових слідів для подальшого порівняння їх із зразками запаху підозрюваного.

Встановлено, що поширеною формою одорологічної експертизи є кінологічна.

5. Проаналізовано вироків судів, винесені протягом 2021 року, з яких 11 вироків містять пряме посилення на висновок експерта-одоролога з конкретними результатами. Частина з них містять згадку про проведені одорологічні дослідження, проте, не завжди їх результати могли бути оцінені судом, адже зразки запаху були непридатними для ідентифікації. Однією із причин непридатності може бути неправильна фіксація та вилучення таких слідів, і саме тому важливо, щоб для збирання таких слідів залучався відповідний спеціаліст.

Незважаючи на те, що одорологічних лабораторій в Україні лише 3, позитивним моментом є те, що результати одорологічних експертиз, проведених у них, все ж мають певну важливість і враховуються частиною судів при розгляді кримінальних проваджень та винесенні вироків.

6. Визначено основні проблемні питання, що стосуються використання одорологічної інформації в кримінальному провадженні, а саме:

- часовий діапазон збереження запахових слідів;
- необхідність вчинення додаткових дій по залученню відповідних суб'єктів до огляду місця події та відповідно тривалість такої слідчої дії за вказаних умов;
- відсутність норм, які закріплюють одорологічну експертизу в переліку можливих при розгляді кримінального провадження;
- можливість надання результатам такої експертизи доказового значення;
- можливість неоднозначної поведінки собак під час проведення дослідження.

Обґрунтовано можливі шляхи вирішення вказаних вище питань, серед яких наступні:

- при огляді місця події у разі виявлення біологічних або ж інших слідів людини необхідно першочергово перевірити можливість відібрання запахових зразків, оскільки вони можуть бути втрачені або в подальшому стати непридатними для дослідження;
- розглянути можливість включення до слідчо-оперативної групи експерта-одоролога або спеціаліста, який володіє відповідними знаннями та навичками збирання запахових слідів, що дозволить якісно та в межах розумного строку провести необхідні дії;
- законодавче закріплення одорологічної експертизи як криміналістичної, висновок якої буде слугувати засобом доказування, на який можна посилалися при доведенні причетності особи до вчинення певного кримінального правопорушення;
- залучення до проведення досліджень лише у супроводі кінолога лише перевірених та натренованих собак.

Враховуючи викладене вище, можна абсолютно виправдано зауважити, що одорологія є перспективним напрямком експертних досліджень, які проводяться з метою швидкого і повного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ящук В.О. Наукові та правові засади використання запахових слідів під час розслідування кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 6. Том 2.* 2020. С. 288-293. (с.289).
2. Шевчук В.М. Одорологія криміналістична. *Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків: Право.* 2016. С. 550-552. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17173/1/Shevchuk_550-552.pdf (дата звернення: 15.09.2021).
3. Новітні методи експертизи – криміналістична одорологія. URL: <https://yurporada.kiev.ua/uk/ukra-na-krim-nal/noveyshie-metodi-ekspertizi-kriminalisticheskaya-odorologiya.html> (дата звернення: 16.09.2021).
4. Ящук В.О. Поняття запахових слідів у криміналістиці. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи. НАВС.* 2020. С. 458-460.
5. Криміналістичне дослідження слідів запаху. *Мультимедійним підручник «Криміналістика» Національної академії внутрішніх справ.* Київ. 2014. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lection_2.14.html (дата звернення: 17.09.2021).
6. Волошин О.Г. Робота зі запаховими слідами на місці події і безпосереднє використання їх для відсутньої особи за горячими слідами. *Збірник наукових праць. Теорія та практика судово-експертної діяльності.* 2019. С. 101-105. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15326/1/ЗБІРНИК%2027_11_2019_p_101-105.pdf (дата звернення: 19.09.2021).
7. Криміналістичне дослідження слідів запаху (одорологія). Поняття, властивості та класифікація слідів запаху. URL: https://pidru4niki.com/2015060965314/pravo/kriminalistichne_doslidzhennya_slidiv_zapahu_odorologiya (дата звернення: 21.09.2021).
8. Дерманська О.В. Кравчук І.І. Біологічні сліди людини як джерело запахової інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал. №10.* м. Запоріжжя. 2021. С. 504-507.

9. Калюга К.В. Використання одорології в отриманні інформації щодо особи злочинця. *Електронне наукове фахове видання. Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород. № 1. 2017. С. 236-238.
10. Фурман Я.В., Юсупов В.В., Котляренко Л.Т., Дмитрук Р.С. Особливості збирання в досудовому провадженні біологічних слідів людини. *Методичні рекомендації. НАВС*. Київ. 2016. 44 с.
11. Мазур М.І., Антонюк П.Є. Виявлення і вилучення запахових слідів людини на місці події. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*. 2020. С. 271-273.
12. Благута Р.І., Захарова О.В., Ковальська М.Ю. та ін. Застосування спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду. *Методичні рекомендації. ЛДУВС*. Львів. 2019. 104 с.
13. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д. Застосування одорології в розкритті злочинів. *Методичні рекомендації. Серія «Криміналістичне забезпечення»*. Київ. КИЙ. 2010. 40 с.
14. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затверджена *Наказом МЮ України від 08.10.1998 р. №53/5* (редакція від 20.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 06.10.2021).
15. Одорологічна експертиза. *Офіційний сайт Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України*. URL: <https://www.ndekc.zhitomir.ua/odorologichna-ekpertiza> (дата звернення: 08.10.2021).
16. Іванова А.С. Проблеми ідентифікації осіб за запахом під час розслідування кримінальних правопорушень. *Наукове забезпечення технологічного прогресу ХХ сторіччя. Том 5*. Чернівці. 2020. С. 85-87.
17. Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України затверджена *Наказом МВС України від 01.11.2016 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#Text> (дата звернення: 12.10.2021).

18. Охота В.В., Волошин О.Г. Кров як джерело слідів запаху людини. *Актуальні правові питання сьогодення в умовах євроінтеграції України. НАВС.* Київ. 2015. С. 110-113.
19. Эксперты-одорологи изучили новый метод изъятия запаховых следов. Как это отразится на экспертизе? URL: <https://www.sb.by/articles/rubintvoy-vykhod.html> (дата звернення: 26.10.2021).
20. Немкович А.В., Курилін І.В. Особливості виявлення і вилучення запахових слідів злочинця. *Актуальні питання вдосконалення діяльності Національної поліції України в сфері превенції та запобігання корупції.* 2019. С. 115-119.
21. Діяльність та можливості одорологічної лабораторії Житомирського НДЕКЦ МВС. URL: <https://www.ndekc.zhitomir.ua/novini/diyalnist-ta-mozhливosti-odorologichnoi-laboratorii-zhitomirskogo-ndekc-mvs.html> (дата звернення: 01.11.2021).
22. Вінницькі одорологи розкрили злочин на Закарпатті. URL: <http://ndekc.vn.ua/node/36> (дата звернення: 01.11.2021)
23. Установа для одорологічних досліджень. URL: <https://www.pa.ua/ustanovka-dlia-odorolichnykh-doslidzhen/> (дата звернення: 02.11.2021).
24. Вирок у справі №142/491/20 (провадження 1-кп/153/79/20-к) Ямпільський районний суд Вінницької області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101091544> (дата звернення: 05.11.2021).
25. Вирок у справі №936/863/21 (провадження 1-кп/306/261/21) Свалявський районний суд Закарпатської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100763304> (дата звернення: 05.11.2021).
26. Вирок у справі №473/1919/16-к (провадження 1-кп/467/19/21) Арбузинський районний суд Миколаївської області. Єдиний державний реєстр

судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99398970> (дата звернення: 06.11.2021).

27. Вирок у справі №125/1011/21 (провадження 1-кп/125/52/2021) Барський районний суд Вінницької області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99077024> (дата звернення: 06.11.2021).

28. Вирок у справі №143/867/20 (провадження 1-кп/127/742/20) Вінницький міський суд Вінницької області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97634148> (дата звернення: 07.11.2021).

29. Вирок у справі №125/1448/20 (провадження 1-кп/125/101/2020) Барський районний суд Вінницької області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97542523> (дата звернення: 07.11.2021).

30. Вирок у справі №278/1498/16-к (провадження 1-кп/296/285/21) Корольовський районний суд м. Житомира. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708685> (дата звернення: 07.11.2021).

31. Вирок у справі №309/2856/17 (провадження 1-кп/307/104/20) Тячівський районний суд Закарпатської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95186148> (дата звернення: 08.11.2021).

32. Вирок №235/661/14-к (провадження 11-кп/804/75/21) Донецький апеляційний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95261802> (дата звернення: 08.11.2021).

33. Вирок у справі №571/1916/19 (провадження 1-кп/572/98/21) Сарненський районний суд Рівненської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95180669> (дата звернення: 08.11.2021).

34. Вирок у справі №282/1064/20 (провадження 1-кп/282/71/21) Любарський районний суд Житомирської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94329841> (дата звернення: 08.11.2021).

35. Христов О.Л., Настич Т.М. Типові проблеми використання у кримінальному провадженні одорологічної інформації. Актуальні проблеми роботи з неповнолітніми особами в діяльності підрозділів превентивної діяльності. Матеріали Всеукраїнського круглого столу (ДДУВС). 2018. С. 167-169.

36. Плискач К.Р. Проблеми процесуальної регламентації одорологічного дослідження. Наукове забезпечення технологічного процесу XXI сторіччя. Том 5. Чернівці. 2020. С. 80-82.

37. Гусєва В.О. Використання результатів одорологічного дослідження як доказів у кримінальному провадженні. Право і безпека. №3. 2015. С. 68-71.

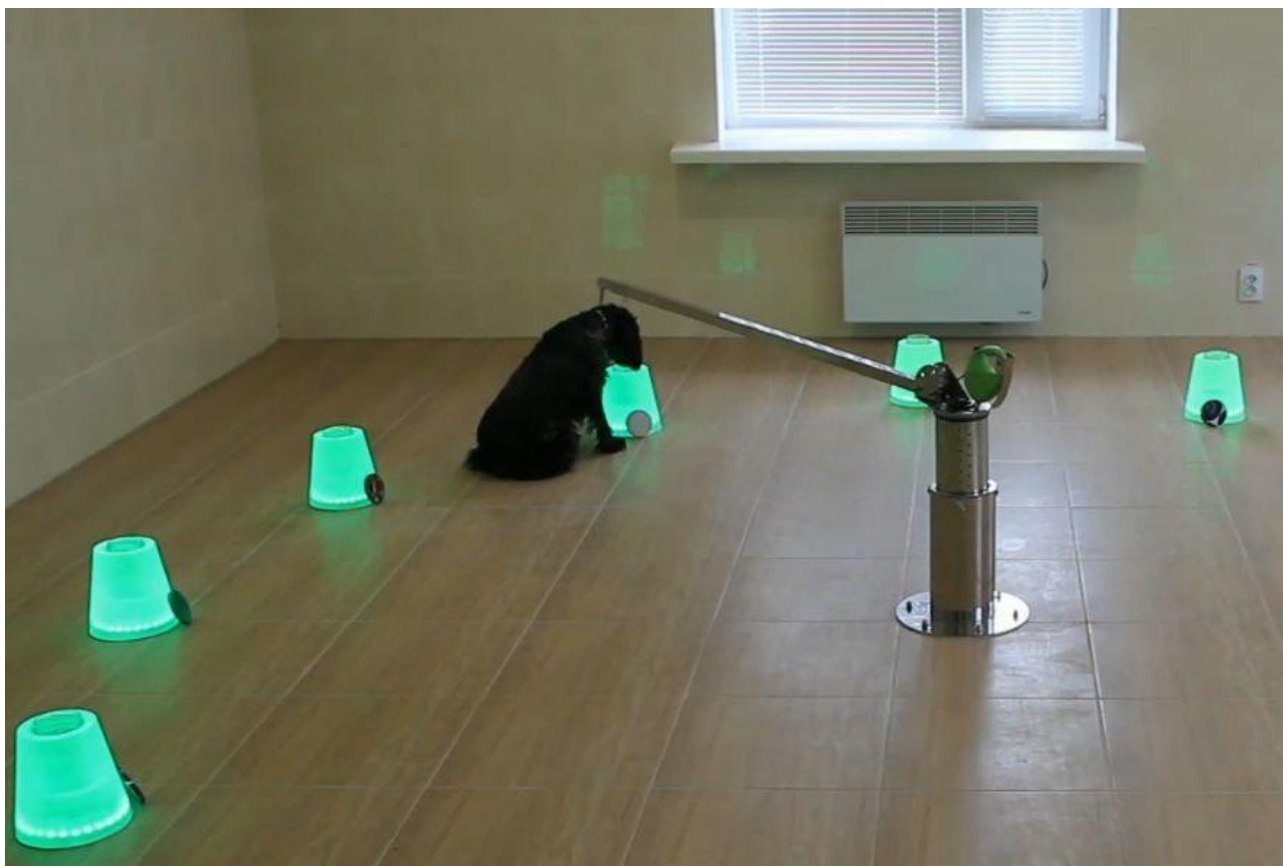
38. Ізотов О.І. Проблеми достовірності результатів досліджень у криміналістичній одорології. Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології. 2018. С. 171-173.

39. Толкач А.М. Сучасні можливості одорологічної експертизи. Юність науки – 2021: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства. Ч.2 Чернігів. 2021. С. 159-161.

40. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування. Монографія. Ліра ЛТД. Дніпропетровськ. 2015. 432 с.

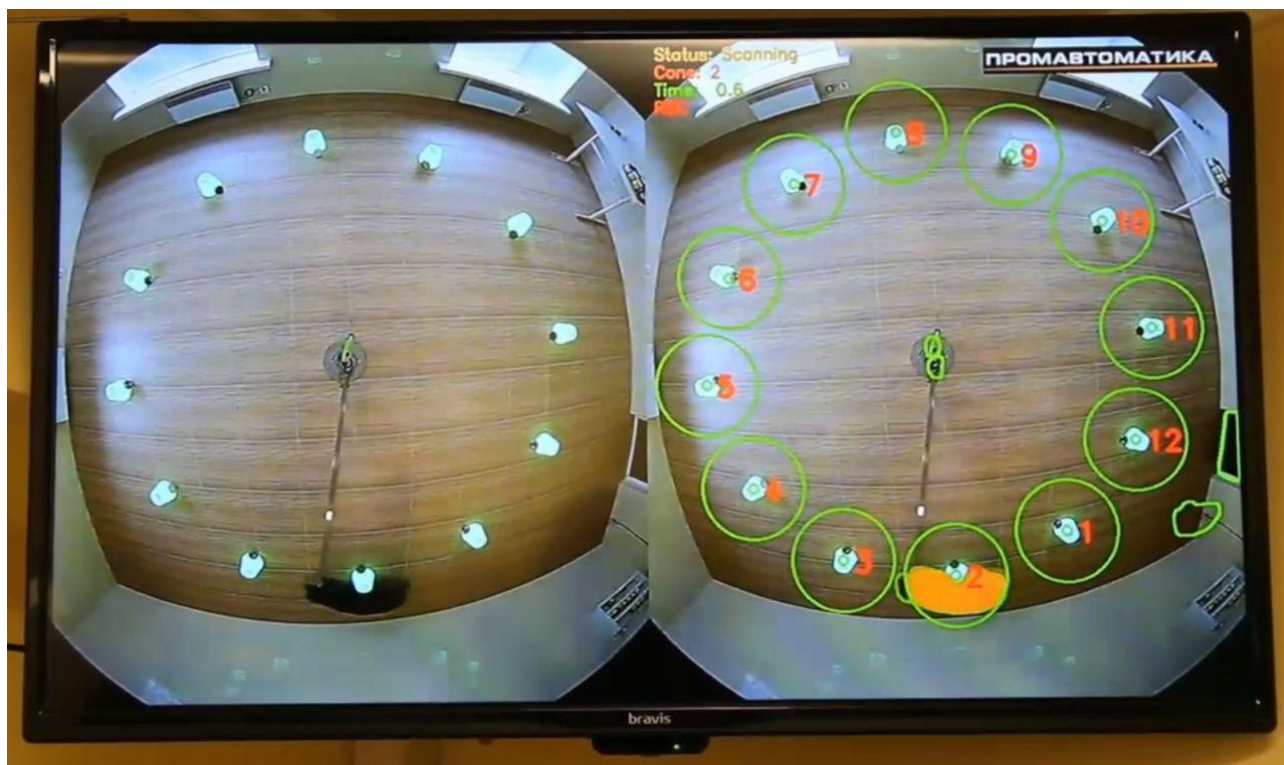
ДОДАТКИ

Додаток А.

Джерело: <https://www.pa.ua/ustanovka-dlia-odorolichnykh-doslidzhen/>

Додаток Б.

Джерело: <https://www.pa.ua/ustanovka-dlia-odorolichnykh-doslidzhen/>